

WSPÓŁCZESNE WYMIARY NOSTALGII: W POSZUKIWANIU NOWYCH RAM TEORETYCZNYCH

„Dwudziesty wiek rozpoczął się futurystyczną utopią, a zakończył nostalgią”, stwierdziła w 2001 roku Svetlana Boym. Uznała wówczas, że tęsknota za przeszłością – przybierająca różne formy i generująca rozmaite praktyki – będzie miała coraz większe znaczenie dla współczesnej kultury. W ciągu dwudziestu lat, które minęły od czasu opublikowania powyższych słów, zainteresowanie badaniem nostalgii zdecydowanie wzrosło. W ostatnich latach publikuje się bardzo wiele książek, artykułów i esejów poświęconych temu zjawisku. Część badaczy wskazuje wręcz na to, że współcześnie ma miejsce proces wykształcania się *nostalgia studies* jako nowej, transdyscyplinarnej dziedziny badań. Niklas Salmose pisał w 2019 roku, że „(...) w ramach badań nostalgii podejmowane są różnorodne kwestie, wśród których tęsknota za przeszłością traktowana jest bądź to jako źródło indywidualnych i społecznych zachowań, bądź też jako punkt odniesienia do analizy współczesnej kondycji”. Pierwszy z tych sposobów rozumienia nostalgii wiąże się z jej performatywnym wymiarem. Badaniu poddawana jest wielość kulturowych, społecznych, psychologicznych, ekonomicznych i politycznych implikacji nostalgii. W drugim ujęciu fenomen ten postrzegany jest jako jeden z kluczy do interpretacji współczesności. Znalazło to odzwierciedlenie w stworzeniu takich konceptów jak: „retrotopia” (Z. Bauman), „retromania” (S. Reynolds S. 2010), „zwrot nostalgiczny” (B. Reynoldsa 2004), etc.

Zarówno dynamiczny rozwój badań nad nostalgią, jak i rosnąca rola tęsknoty za przeszłością we współczesnym świecie, czynią niezbędnymi podjęcie starań w kierunku re-teoretyzacji tego fenomenu. W tym kontekście warto odnieść się do argumentów przedstawianych przez czołowych badaczy w tej dziedzinie. Michael Hviid Jacobsen napisał w 2020 roku, że „(...) nostalgia (...) zdecydowanie potrzebuje analiz teoretycznych i badań empirycznych”. W swojej ostatniej, wydanej pośmiertnie książce pt. „Retrotopia” Zygmunt Bauman stwierdził natomiast, że refleksja nad nostalgią jest niezbędna w świecie, w którym wpływ tego zjawiska „(...) jest widoczny i namacalny na każdym poziomie życia społecznego (...)”. Niniejszy projekt odpowiada na te potrzeby. Jego celem jest kompleksowa, transdyscyplinarna analiza współczesnych wymiarów nostalgii oraz zaprezentowanie nowych ram teoretycznych dla studiów nad tym fenomenem w ramach współczesnej kondycji.

Aby osiągnąć ten cel, konieczna jest, po pierwsze, analiza i ewaluacja dotychczasowych ujęć teoretycznych nostalgii w naukach humanistycznych i społecznych. Prace te będą obejmować zarówno klasyczne rozumienie tego pojęcia jako „choroby duszy”, jak i jego późniejszą ewolucję. Po drugie, w ramach niniejszego projektu podejmę się badań genezy – mającego obecnie miejsce – „zwrotu nostalgicznego”. Poddam analizie zarówno tradycyjne źródła tęsknoty za przeszłością, jak i nowe czynniki, które przyczyniają się dziś do jej dynamicznego rozwoju. Kolejną, trzecią płaszczyznę moich badań będzie analiza różnorodnych wymiarów współczesnej nostalgii. W tym kontekście zbadam wpływ, jaki na sposób odczuwania tęsknoty za przeszłością mają m.in. ideologie polityczne, konsumpcjonizm, kultura popularna i przemysł medialny. Po czwarte, zwrócę uwagę na role i funkcje, jakie nostalgia pełni we współczesnym świecie. Przeanalizuję jej związek tak z dążeniami mającymi na celu przywrócenie uprzednich uwarunkowań, jak i z praktykami generowanymi przez „atencję dla fragmentarycznych refleksów pamięci” (S. Boym). Piątym, finalnym aspektem moich badań będzie wyznaczenie założeń, na których powinny opierać się dziś ramy teoretyczne studiów nad nostalgią. Na tej podstawie stworzę propozycję nowego teoretycznego ujęcia tego fenomenu, mogącego służyć za podstawę do prowadzenia nad nim kolejnych badań.